

2. Konjunkturutviklingen i Norge

De foreløpige sesongjusterte tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) for årets tredje kvartal bekrefter at konjunkturbunnen ble nådd for om lag ett år siden. Veksten i BNP Fastlands-Norge har nå vært høyere enn anslått trendvekst på knappe 2 prosent årlig i tre påfølgende kvartaler. I motsetning til mange tidligere konjunkturoppganger har veksten gjennom innværende år kun vært litt høyere enn den anslåtte trendveksten. Selv om det er flere faktorer som bidrar til økt vekst er det også impulser som drar i motsatt

retning. Trolig vil dermed oppgangsperioden fortsette i moderat tempo i årene framover.

Viktige vekstimpulser gjennom de to siste årene ventes å ha en mer nøytral eller kontraktiv utvikling i årene som kommer. Basert på tall fra Nasjonalbudsjettet 2018 ventes det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) kun å øke med 6 milliarder 2018-kroner fra 2017 til 2018. Dette er beskjedent sammenlignet med økningen fra 2015 til 2017, som i

Tabell 2.1. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent

	2015	2016*	Sesongjustert			
			16:4	17:1	17:2	17:3
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	2,6	1,5	0,6	0,7	0,7	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,1	0,1	0,5	0,8	0,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-4,0	-0,2	0,2	0,6	1,5	0,3
Utvinning og rørtransport	-12,2	-16,9	-1,3	0,0	1,4	-5,1
Fastlands-Norge	-0,2	6,1	0,8	1,2	1,1	1,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,0	2,6	0,5	0,8	0,8	0,8
Ekspport	4,7	-1,8	2,6	-1,0	2,1	0,9
Tradisjonelle varer	6,9	-8,2	-6,4	6,4	1,5	1,0
Råolje og naturgass	2,1	4,3	3,8	-0,7	3,9	1,7
Import	1,6	2,3	1,5	1,0	-0,2	-1,8
Tradisjonelle varer	3,2	-0,4	1,3	2,1	-0,1	-0,1
Bruttonasjonalprodukt	2,0	1,1	1,4	0,1	1,1	0,7
Fastlands-Norge	1,4	1,0	0,2	0,7	0,6	0,6
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,6	0,7	0,4	0,1	0,2	0,4
Sysselsatte personer	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Arbeidsstyrke ²	1,4	0,3	-0,8	0,0	0,2	-0,2
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	4,4	4,7	4,7	4,3	4,3	4,1
Priser og lønninger						
Årslønn	2,8	1,7	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,1	3,6	4,0	3,6	1,8	1,3
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,7	3,0	3,3	2,7	1,5	1,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	2,0	3,5	2,5	0,7	1,3	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	4,7	1,4	0,4	1,3	2,3	-0,6
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	248,8	120,6	50,7	41,6	35,8	
MEMO (ujusterte nivå tall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	1,3	1,1	1,1	1,0	0,9	0,8
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,2	2,6	2,5	2,5	2,6	2,6
Råoljepris i kroner ⁵	431	378	428	461	433	414
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	103,4	105,4	102,3	102,7	106,0	103,6
NOK per euro	8,94	9,29	9,04	8,99	9,38	9,35

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

gjennomsnitt var på om lag 20 milliarder 2018-kroner per år. Handlingsrommet i finanspolitikken ser ut til å bli betydelig mindre framover, både som følge av justert handlingsregel og økte utgifter i forbindelse med aldringen av befolkningen. Vi legger til grunn en om lag nøytral finanspolitikk i prognoseperioden i den forstand at SOBU som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge ventes å holde seg nær konstant.

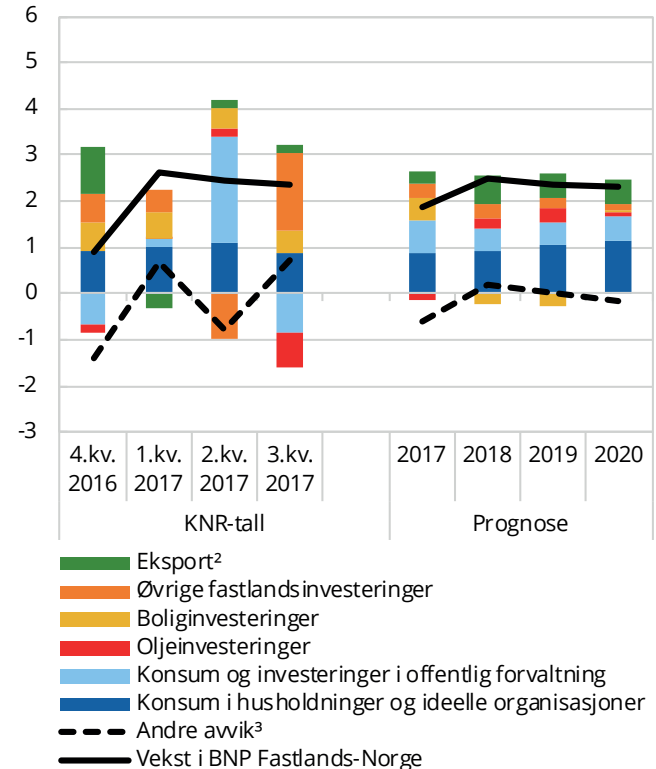
De positive impulsene fra pengepolitikken blir også svakere og snur i 2019. Fra et allerede lavt nivå i 2014 ble styringsrenten satt ytterligere ned og nådde 0,5 prosent i mars 2016. Siden da har styringsrenten vært uendret. Vi venter at renten vil holdes på dette lave nivået til godt ut i 2019, for deretter å økes gradvis mot slutten av prognoseperioden. Hvis våre antakelser slår til vil pengemarkedsrenten ha kommet opp i 1,2 prosent i 2020 som årsgjennomsnitt. I motsetning til perioden vi har hatt bak oss, hvor renten har blitt satt ned, ventes pengepolitikken altså å gi svakt kontraktive impulser i årene framover.

Valutakursen vil heller ikke virke like ekspansivt i årene som kommer. Svekkelsen av krona fra 2014, i takt med fallet i oljeprisen, har gitt positive impulser til økonomien. Også i de seneste månedene har krona svekket seg. Denne siste svekkelsen var kanskje noe overraskende gitt at oljeprisen har steget i samme periode, men svekkelsen har ikke vært større enn at krona målt som årsgjennomsnitt i 2017 ser ut til å bli noe sterkere enn i 2016, målt med den importveide valutakursen. Vi legger til grunn at krona vil styrkes moderat i årene som kommer. Med dette forløpet vil en euro koste 9,1 kroner som årsgjennomsnitt i 2020.

Boliginvesteringene er trolig nær toppen. Sammenlignet med nivået i 2010 er boligbyggingen nå vel 60 prosent høyere. Fallende boligpriser gjør boligbygging mindre lønnsomt framover. Siden mars har boligprisene falt nesten kontinuerlig og var i oktober 2 prosent lavere enn toppnoteringen i mars. Fallet har vært størst i Oslo-området. At boligprisene nå faller skyldes i første rekke at tilbudet av boliger har vært høyt, prisene var kommet opp på et høyt nivå og lønnsveksten har vært moderat. I tillegg kan nok boliglånforskriften ha

bidratt til omslaget, men det er de ovenstående mer fundamentale forholdene som gjør at boligprisene ventes å falle også gjennom hele neste år. Ved inngangen til 2019 vil prisene da være knappe 10 prosent lavere enn nivået i 1. kvartal 2017. Etter hvert som tilbudet av boliger blir lavere samt at konjunktursituasjonen bedres ytterligere vil utviklingen i boligmarkedet snu til moderat oppgang fra 2019 i våre prognoser. Forløpet

Figur 2.1. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

¹ Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. Importandelene som brukes er dokumentert i Økonomiske analyser 2017/1, boks 2.3. Alle tall er sesongjusterte og i faste priser.

² Eksportvariabelen er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, gass og utenriks sjøfart.

³ Andre avvik er definert residuallt slik at det fanger opp alle andre faktorer samt lagerendring og statistiske avvik.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Rettet 1.12.2017

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	16:4	17:1	17:2	17:3	2017	2018	2019	2020
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,9	1,0	1,1	0,9	0,9	0,9	1,0	1,2
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	-0,7	0,2	2,3	-0,9	0,7	0,5	0,5	0,5
Oljeinvesteringer	-0,2	0,0	0,2	-0,7	-0,1	0,2	0,3	0,1
Boliginvesteringer	0,6	0,6	0,4	0,5	0,4	-0,2	-0,3	0,1
Øvrige fastlandsinvesteringer	0,7	0,5	-1,0	1,8	0,3	0,3	0,2	0,1
Eksport ¹	1,0	-0,3	0,2	0,2	0,2	0,6	0,6	0,5
Andre avvik ¹	-1,4	0,6	-0,7	0,6	-0,6	0,2	0,0	-0,2
Vekst i BNP Fastlands-Norge	0,9	2,6	2,5	2,3	1,9	2,5	2,4	2,3

¹ Se fotnoter til figur 2.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Rettet 5.12.2017

Tabell 2.3. Makroøkonomiske hovedstørrelser 2016-2020. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår

	Regn- skap 2016*	Prognoser										
		2017			2018			2019			2020	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB
Realøkonomi												
Konsum i husholdninger mv.	1,5	2,5	2,7	2,3	2,5	2,7	3,2	2,8	2,2	3,2	3,2	2,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,1	1,9	2,0	1,7	1,5	1,6	1,2	1,7	1,2	..	1,6	1,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-0,2	4,2	..	3,9	3,2	..	2,5	2,3	..	3,0	2,2	..
Utvinning og rørtransport	-16,9	-3,4	-1,0	-6,5	7,2	1,3	2,2	8,4	7,0	7,7	3,0	4,1
Fastlands-Norge	6,1	6,7	..	..	1,6	..	..	0,6	..	..	1,9	..
Næringer	4,2	6,6	3,9	4,9	5,9	6,9	5,6	4,2	5,5	5,6	2,6	2,4
Bolig	9,0	8,2	9,8	9,6	-3,7	-0,2	-0,2	-5,2	-1,4	-2,7	1,0	1,3
Offentlig forvaltning	5,9	5,0	..	5,4	1,5	..	1,5	1,4	..	..	1,7	..
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,6	3,2	3,0	3,1	2,1	2,5	2,5	2,0	1,9	2,4	2,5	1,7
Lagerendring ²	1,4	-0,4	..	..	0,0	..	..	0,0	..	..	0,0	..
Eksport	-1,8	2,5	..	1,1	2,1	..	0,9	2,6	..	1,9	3,0	..
Tradisjonelle varer ³	-8,2	2,6	0,2	1,7	4,2	3,7	3,8	3,6	3,8	5,0	3,4	3,4
Råolje og naturgass	4,3	4,5	..	0,9	-0,5	..	-4,8	0,8	..	-2,4	2,1	..
Import	2,3	2,5	4,3	3,2	2,6	0,4	3,3	2,9	2,1	3,6	3,3	2,4
Tradisjonelle varer	-0,4	3,7	..	..	3,2	..	..	3,8	..	..	4,1	..
Bruttonasjonalprodukt	1,1	2,2	1,5	1,9	2,2	1,1	1,5	2,2	1,4	1,9	2,3	2,3
Fastlands-Norge	1,0	1,9	2,0	2,0	2,5	2,0	2,5	2,4	2,0	2,6	2,3	2,1
Arbeidsmarked												
Sysselsatte personer	0,3	1,1	0,9	0,7	1,1	1,0	1,1	1,1	0,9	1,1	1,0	0,9
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,7	4,2	4,3	4,3	3,9	3,9	4,0	3,8	3,7	3,8	3,7	3,5
Priser og lønninger												
Årslønn	1,7	2,4	2,4	2,4	2,9	2,8	3,0	3,3	3,3	3,0	3,9	3,7
Konsumprisindeksen (KPI)	3,6	1,8	1,9	1,9	1,9	1,3	1,6	2,0	1,5	1,7	2,0	1,7
KPI-JAE ⁴	3,0	1,5	1,4	1,6	1,8	1,5	1,8	1,8	1,5	1,9	1,8	1,7
Eksportpris tradisjonelle varer	3,5	4,9	..	..	2,6	..	..	0,2	..	..	0,1	..
Importpris tradisjonelle varer	1,4	3,2	..	..	2,5	..	..	1,2	..	..	0,8	..
Boligpris	7,0	4,6	6,0	..	-5,0	-0,4	..	-1,6	3,0	..	3,1	3,7
Utenriksøkonomi												
Driftsbalansen, mrd. kroner	121	215	..	193	222	..	137	237	..	..	251	..
Driftsbalansen i prosent av BNP	3,9	6,5	..	5,6	6,4	..	3,9	6,5	..	4,5	6,6	..
MEMO:												
Husholdningenes disponible realinntekt	-1,6	1,8	..	..	3,1	..	..	2,7	..	..	3,0	..
Husholdningenes sparerate (nivå)	6,7	6,1	..	..	6,9	..	..	7,0	..	..	7,2	..
Pengemarkedsrente (nivå)	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9	0,9	1,1	1,2	1,2	..
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁵	2,6	2,6	..	..	2,5	..	..	2,5	..	..	2,7	..
Råoljepris i kroner (nivå) ⁶	378	445	..	438	461	..	438	477	..	441	486	..
Eksportmarksindikator	3,9	4,9	..	..	4,7	..	..	4,4	..	..	4,2	..
Importveid kronekurs (44 land) ⁷	1,9	-0,9	-1,4	-1,1	0,1	-1,3	1,0	-2,0	-1,9	0,8	-2,0	-0,4

¹ Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.

² Endring i lagerendring i prosent av BNP.

³ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer og tjenester fra Fastlands-Norge. Finansdepartementet gir anslag for varer utenom olje og gass.

⁴ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer.

⁵ Gjennomsnitt for året.

⁶ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.

⁷ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld nr.1 (2017-2018), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2017 (NB).

i boligmarkedet er derfor i utakt med den generelle konjunkturutviklingen: mens boligbygging ga en viktig positiv impuls til norsk økonomi i nedgangskonjunktoren vi har lagt bak oss, ventes boligbyggingen å bidra negativt framover i den inneværende konjunkturoppgangen. Vanligvis har boligbyggingen vært mer i takt med den generelle konjunktursykelen.

Vekstimpulser de neste årene ventes å komme særlig fra investeringer og husholdningenes konsum. Nedgangen i petroleumsinvesteringene ser ut til å være over. Oljeprisen har steget i rykk og napp siden årsskiftet 2015/2016, da den var under 30 dollar, til dagens nivå som er i overkant av 60 dollar. I kombinasjon med bedre internasjonale konjunkturer og lavere investeringspriser, borger dette for økte oljeinvesteringer. Investeringsplanene til petroleumsselskapene bekrefter dette bildet. Det planlegges spesielt for økte investeringer på Johan Sverdrup-feltet. I tillegg ventes det at flere planer for utbygging og drift skal leveres inn til myndighetene den nærmeste tiden, som for eksempel Skarvfjell og Pil og Bue. Den svake utviklingen i oljeinvesteringene siden 2013 ser derfor nå ut til å snu til ny oppgang.

Næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien vil ta seg opp og veksten ser ut til å bli bredt basert. Virksomheter i kraftforsyning planlegger for ytterligere investeringer både i produksjon, overføring og distribusjon av elektrisitet. Industribedriftene melder om kraftig vekst i oljeraffineri, kjemisk og farmasøytisk industri og i næringsmiddelindustrien. Også virksomheter innen tjenesteyting rapporterer om økte investeringer ifølge Norges Banks regionale nettverk. I sum gir dette vekstrater rundt 5 prosent i de kommende årene. Sammenlignet med tidligere oppgangskonjunkturer er denne utviklingen likevel moderat.

Konsumveksten i husholdningene tar seg opp. I fem påfølgende kvartaler har konsumet gitt positive vekstimpulser til økonomien. Selv om varekonsumet i 3. kvartal var noe svakere enn tidligere i år, venter vi at veksten i konsumet vil ta seg videre opp framover. Fortsatt lave renter og økende realinntektsvekst bidrar til dette. Den svake utviklingen i boligprisene vil virke dempende, men vi venter at konsumveksten vil øke til om lag 3 prosent i 2020.

Arbeidstakerne får høyere reallønn framover. I normale tider kan det virke som en selvfølge at reallønnen skal stige grunnet økt produktivitet, men de siste årene har ikke vært normale og lønnsveksten har vært svært lav. Fjorårets nominelle årslønnsvekst på 1,7 prosent, som innebar en reallønnsnedgang på 1,8 prosent, var den laveste som er observert i Norge på 70 år. I år venter vi at den nominelle lønnsveksten blir 2,4 prosent. I takt med den bedre konjunktursituasjonen vil lønnsveksten komme opp mot 4 prosent i slutten av prognosebanen. Med en relativt stabil inflasjon, om lag 2 prosent årlig prisvekst, tilsvarer dette en gjennomsnittlig årlig reallønnsvekst fra 2018 til 2020 på knappe 1,5 prosent.

Arbeidsledighetsraten fortsetter å falle. Etter en topp på nesten 5 prosent i midten av 2016 er den nå kommet ned i 4,0 prosent ifølge SSBs arbeidskraftsundersøkelse (AKU). I motsetning til tidligere, hvor ledigheten har sunket som følge av at arbeidsstyrken krympet, er vi nå i en situasjon hvor ledigheten faller fordi sysselsetningsveksten er sterkere enn veksten i arbeidsstyrken. Som årsgjennomsnitt venter vi at ledigheten vil bli 4,2 prosent i 2017 for deretter å reduseres gradvis til 3,7 prosent i slutten av prognoseperioden.

Yrkesandelen har vært avtagende de siste årene. Denne utviklingen kan tilskrives dels aldring av befolkningen og dels at vi har vært igjennom en nedgangskonjunktur som har medført at flere har trukket seg ut av arbeidsmarkedet. Ifølge AKU var yrkesandelen 70,1 prosent i 3. kvartal i år. Framover venter vi at fallet i yrkesandelen vil stoppe opp, i hovedsak som følge av at konjunktursituasjonen bedres.

Konjunkturoppgangen ligger altså an til å bli moderat. Mange av de drivkreftene som har virket ekspansivt i nedgangskonjunktoren vil ha en mer nøytral eller kontraktiv utvikling i årene som kommer. Dette gjelder spesielt penge- og finanspolitikken, bedriftenes kostnadsmessige konkurransevne samt boligbyggingen. Fraværet av disse positive drivkreftene stopper imidlertid ikke den gryende oppgangen. Veksten internasjonalt ventes å ta seg opp og oljeinvesteringene vil igjen bidra positivt til aktivitetsutviklingen. Med bildet vi tegner vil norsk økonomi være i en om lag konjunkturnøytral situasjon i andre halvår 2019.

2.1. Mot en mer konjunkturnøytral finanspolitikk

Finanspolitikken har gitt klare stimulanser til norsk økonomi siden 2014. I Nasjonalbudsjettet 2018 (NB2018) anslås det at strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) som andel av trend-BNP for fastlandsøkonomien har økt med 2,5 prosentpoeng fra 2013 til og med 2017. Dette er omtrent samme stimulans som ble gitt fra 2006 til og med 2010, selv om det meste av stimulansen da ble gitt i 2009 alene. Finanspolitikken i 2018 vil bare gi marginalt økte impulser til økonomien når vi bruker SOBU som andel av fastlandsøkonomien som indikator. Vi kan derfor si at finanspolitikken neste år er om lag konjunkturnøytral.

Konsum i offentlig forvaltning økte med 2,1 prosent fra 2015 til 2016, mens bruttoinvesteringene økte med nær 6 prosent. Noe av den høye veksten skyldes økte importerte forsvarsinvesteringer, men bruttoinvesteringene i sivil forvaltning økte også klart. Offentlige stønader til husholdningene økte nominelt med 3,9 prosent, slik at realveksten i stønadene så vidt var positiv som følge av den høye prisveksten i fjor. Den samlede realveksten i disse tre utgiftspostene var om lag 2 prosent i 2016, på linje med anslått trendvekst i fastlandsøkonomien. Reduserte skattesatser i 2016 bidro til at finanspolitikken samlet sett var ekspansiv, og NB2018 anslår at SOBU som andel av trend-BNP for Fastlands-Norge økte

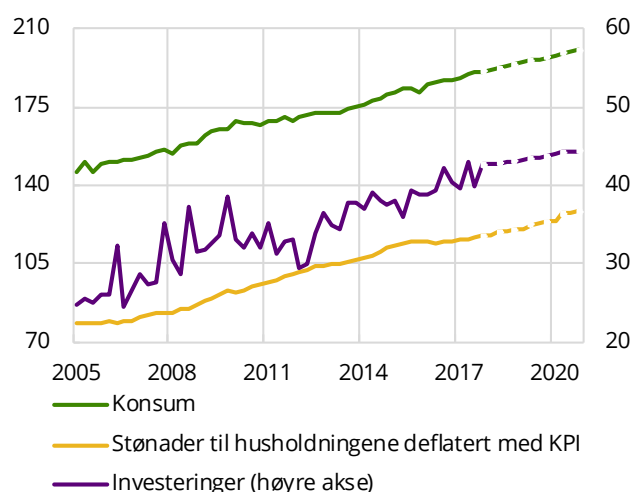
med 0,7 prosentpoeng fra 2015 til 2016. SOBU utgjorde 2,6 prosent av verdien av Statens pensjonsfond utland (SPU) ved inngangen til 2016.

Anslagene våre for finanspolitikken i 2017 er i tråd med NB2018. Konsumveksten i år anslås til knapt 2 prosent og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning til 5 prosent. I 2017 kan oppgangen i investeringene i hovedsak tilskrives økt kjøp av militære kampfly (fra 2 fly i 2016 til 6 fly per år framover). Stønadsveksten til husholdningene vil være svak også i 2017 som følge av den lave lønnsveksten. En vesentlig lavere prisvekst i år trekker likevel realveksten opp til om lag 1,5 prosent. Realveksten i de tre store utgiftskomponentene anslås til vel 2 prosent i 2017. Skattesatsen på alminnelig inntekt for selskaper (eksklusive finanssektoren) og personer er redusert fra 25 til 24 prosent i 2017. Systemet for petroleumsskatt og kraftbeskatning ble justert slik at disse to næringene ikke berøres nevneverdig av skatteendringen. For personer er trinnskatte økt slik at det meste av provenyrtapet fra personer som følge av redusert skatt på alminnelig inntekt dekkes inn igjen ved andre inntektsskatter. Lavere skattesatser samt en realutgiftsvekst høyere enn trendvekst i fastlandsøkonomien gjør at finanspolitikken i 2017 er klart ekspansiv. NB2018 anslår at SOBU som andel av trend-BNP for fastlandsøkonomien vil øke med 0,4 prosentpoeng fra 2016 til 2017. Som andel av SPU ved inngangen til 2017, utgjør SOBU knapt 3 prosent, i tråd med handlingsregelen for finanspolitikken. Kommunene har økt sitt handlingsrom gjennom økt eiendomsskatt særlig på boliger og hytter slik at reduksjonen i samlede skatter er noe mindre enn det man får inntrykk av ved bare å se på skatter pålagt av staten.

For 2018 legger vi i utgangspunktet anslagene i NB2018 til grunn, men justerer disse som følge av budsjettavtalen mellom de borgerlige partiene på Stortinget. Avtalen innebærer litt økning i skattenivået og en tilsvarende økning i utgiftene slik at budsjettbalansen i utgangspunktet opprettholdes. Konsumveksten i offentlig forvaltning ble anslått til 1,2 prosent i NB2018 og vi legger nå til grunn at veksten blir 1,5 prosent neste år. Da blir veksten om lag den samme som for bruttoinvesteringene. Skattekompromisset basert på Scheel-utvalgets utredning innebærer at skattesatsen på alminnelig inntekt blir redusert til 23 prosent i 2018 og holdes deretter konstant framover. Provenyrtapet av dette anslås til knapt 3 milliarder kroner i 2018. Regjeringen foreslo en rekke mindre justeringer av skatteregler og satser som grovt sett utligner hverandre slik at den samlede (påløpte) skattereduksjonen var anslått til 3 milliarder kroner. Budsjettavtalen i Stortinget medfører noe høyere avgifter, blant annet høyere CO₂-avgifter og økt sjokolade- og sukkervareavgift og avgift på alkoholfrie drikkevarer. Effekten av de foreslåtte avgiftsendringene er kontraktive, og nettoeffekten innebærer en provenyøkning på om lag 2 milliarder kroner. Vi anslår at avgiftsendringene i budsjettet samlet sett påvirker kilen mellom veksten i KPI og KPI-JAE med 0,2 prosentpoeng

Figur 2.2. Offentlig forvaltning

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i 2018. Realveksten i stønadene til husholdningene kan anslås til vel 2 prosent neste år. Samlet realutgiftsvekst for konsum, investeringer og stønader kan da anslås til å bli om lag som trendveksten i økonomien. Siden reduksjonen i skattene neste år er svært beskjedne etter budsjettavtalen i Stortinget kan vi således karakterisere finanspolitikken i 2018 som omtrent konjunkturnøytral.

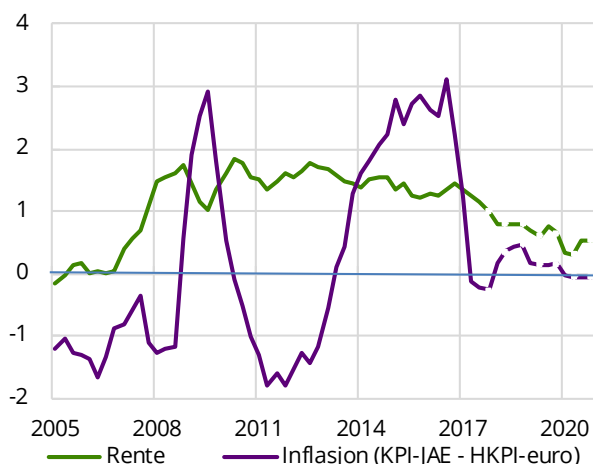
Anslagene for finanspolitikken for 2019 og 2020 er basert på en svak økning i nivået på indirekte skatter slik som i 2018. Vi antar det skjer gjennom økte miljøavgifter. Vi legger videre til grunn vekstanslag for konsum og investeringer i offentlig forvaltning nær trendveksten i fastlandsøkonomien, mens stønadene øker reelt sett litt mer. Samlet sett fører disse anslagene til en om lag konjunkturnøytral finanspolitikk både i 2019 og 2020 i tråd med handlingsregelen.

Dagens verdi på SPU er nå vel 8 300 milliarder kroner, noe som er klart høyere enn anslaget i NB2018 som er på knapt 7 900 milliarder kroner. Kronekursen er nå meget svak og vi regner med at krona gjennomgående vil styrke seg framover. Små endringer i kronekursen kan gjøre at handlingsrommet i finanspolitikken endres mye, men handlingsregelen er utformet slik at man kan velge å styre utenom tilfeldige endringer.

2.2. Lav rente og svak krone

Styringsrenta har siden mars 2016 ligget på rekordlave 0,5 prosent. Ved inngangen til 2017 var pengemarkedsrenta 1,2 prosent. Den har gjennomgående falt gjennom året og kom ned i 0,8 prosent i august i år. Ved utgangen av november er pengemarkedsrenta fortsatt 0,8 prosent. Innskudds- og utlånsrentene har ikke vist samme utvikling i år. Rammelånsrenta med pant i bolig fra banker og kredittinstitusjoner steg i 1. kvartal i år fra 2,5 til 2,6 prosent, en økning som sannsynligvis kan forklares med økningen i pengemarkedsrenta gjennom de tre siste kvartalene i 2016. I de to neste kvartalene i 2017 har rammelånsrenta vært om lag uendret.

Figur 2.3. Rente- og inflasjonsforskjell mellom Norge og euroområdet
Prosentpoeng

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

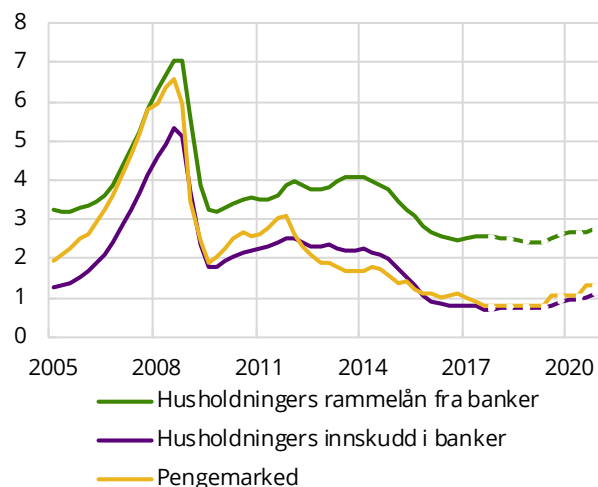
Gjennomsnittlig innskuddsrente har ligget på 0,8 prosent siden inngangen til 2017.

Målt ved den importveide kronekursen er krona ved utgangen av november om lag 3½ prosent svakere enn ved inngangen til året. Krona har i denne perioden svekket seg mye mot euro. Mens en euro kostet om lag 9,00 kroner ved inngangen til 2017, var kursen kommet opp i om lag 9,70 ved utgangen av november. Målt mot amerikanske dollar har krona derimot styrket seg gjennom 2017, fra en kurs på i overkant av 8,60 til om lag 8,20 kroner per dollar i slutten av november.

Veksten i norsk økonomi har tatt seg opp og arbeidsledigheten har falt. Dette taler isolert sett for økte renter framover. Men siden BNP for Fastlands-Norge fortsatt vil ligge under trend-nivå fram til andre halvår av 2019 samtidig som ledigheten fortsatt kan oppfattes som høy, vil det nok ta en stund før renteøkningene kommer. Utviklingen i boligprisene i år, kombinert med våre prognoser om videre fall framover, reduserer også behovet for en renteøkning i nær framtid. I forhold til forrige konjunkturrapport er veksten for BNP Fastlands-Norge oppjustert for 2018. Det bidrar til at vi tror renteoppgangen kommer noe tidligere enn sist. I framskrivningene har vi derfor lagt til grunn at Norges Bank setter opp styringsrenta med 0,25 prosentpoeng i andre halvår av 2019, og at det kommer ytterligere én renteøkning i 2020. Som følge av fallet i pengemarkedsrenta hittil i år og våre prognoser om at denne holder seg lav framover, regner vi med at rammelånsrenta vil falle litt og komme ned i 2,5 prosent tidlig i 2018.

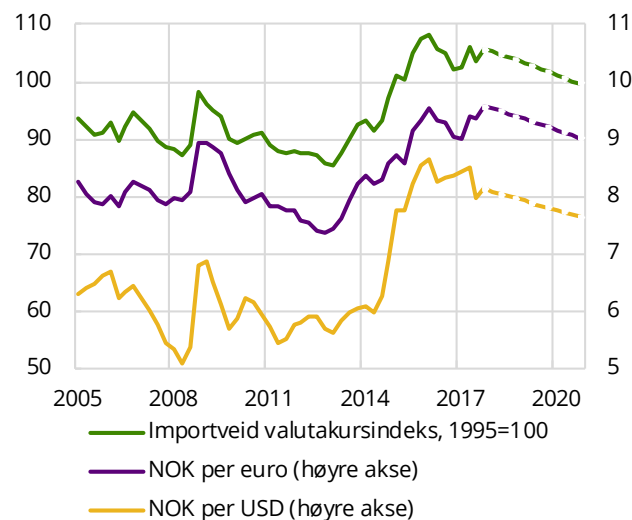
Krona er i dag svakere enn det vi mener fundamentale forhold skulle tilsi. Det drar i retning av en styrking av krona framover, mens redusert renteforskjell mellom Norge og EU drar i motsatt retning. Som årsgjennomsnitt vil krona styrkes med om lag én prosent fra i fjor til i år målt ved den importveide kronekursen og være om

Figur 2.4. Norske renter
Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Valutakurser

Kilde: Norges Bank

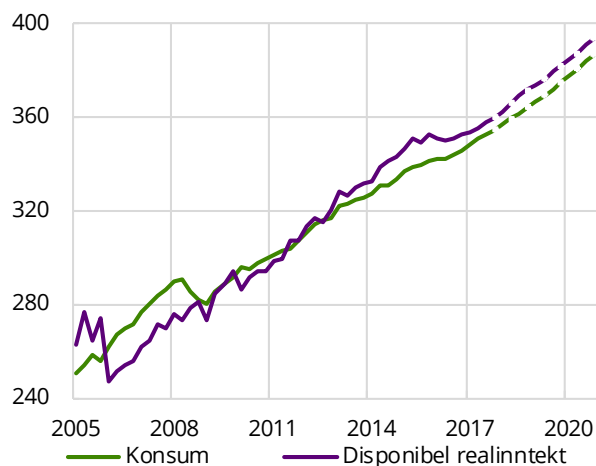
lag like mye verdt neste år som i år før den igjen styrkes med om lag 2 prosent i både 2019 og 2020.

2.3. Konsumet tar seg opp

Konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner har etter svak vekst gjennom første halvår av 2016 tatt seg markert opp. Ifølge KNR økte konsumet sesongjustert med 0,6 prosent i 3. kvartal i år, om lag som i de foregående fire kvartalene. Varekonsumet viste en oppgang på 0,4 prosent i 3. kvartal, hovedsakelig som følge av høye kjøp av biler og klær og sko, etter en bredt basert vekst på hele 1,3 prosent i kvartalet før. Tjenestekonsumet økte på sin side med 0,8 prosent i 3. kvartal, om lag som den gjennomsnittlige kvartalsveksten siden 2012. De fleste tjenestegruppene viste en oppgang, med særlig store vekstbidrag fra passasjertransport, post- og teletjenester og hotell og restaurant. Dersom samlet konsum holder seg på nivået fra 3. kvartal gjennom 4. kvartal vil veksten i 2017 som

Figur 2.6. Inntekt og konsum i husholdninger mv.

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

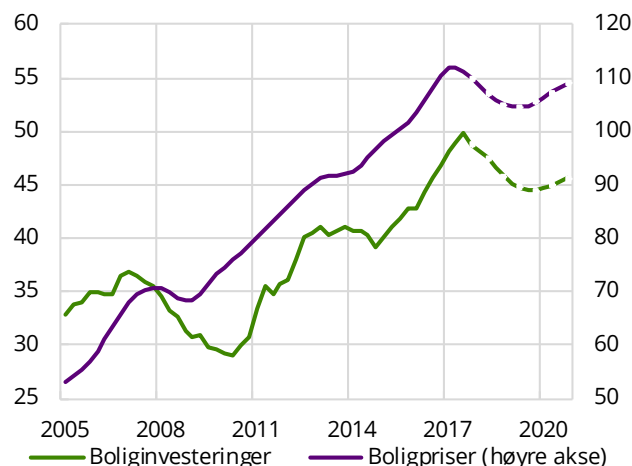
årgjennomsnitt bli 2,3 prosent, mot 1,5 prosent i fjor. Det ligger derfor an til en klart høyere konsumvekst i år enn i 2016.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, formue og renter er viktige drivkrefter bak forløpet i konsumet. Disponibel realinntekt falt med 1,6 prosent i 2016 etter en økning på hele 5,5 prosent året før, noe som henger sammen med de høye skattemotiverte utbetalingene av aksjeutbytte i 2015. Dersom vi justerer for utbetalinger av aksjeutbytte, økte disponibel realinntekt likevel bare med 0,5 prosent i 2016, om lag 2 prosentpoeng lavere enn året før. En viktig forklaring er at lønnsinntektene, som er den viktigste inntektskilden til husholdningene, trakk veksten i disponibel realinntekt ned i fjor som følge av fall i reallønn og svak utvikling i sysselsettingen.

Vi legger til grunn økt reallønnsvekst framover og at den økte sysselsettingen gjennom årets tre første kvartaler vil fortsette som følge av høyere produksjonsvekst, slik at lønnsinntektene som årgjennomsnitt igjen vil trekke opp veksten i disponibel realinntekt. Offentlige stønader vil også kunne trekke opp veksten i disponibel realinntekt gjennom prognoseperioden. Vekstbidraget fra netto renteinntekter vil derimot være relativt beskjedne de nærmeste årene ettersom rentene som husholdningene står overfor vil endres lite. Vi venter nå en vekst i disponibel realinntekt eksklusive aksjeutbytte på vel 2 prosent i år, økende til rundt 3 prosent i årene 2018 til 2020. Den økte realinntektsveksten vil virke stimulerende på konsumutviklingen framover. Et markert fall i realboligprisene og dermed boligformuen

Figur 2.7. Boligmarkedet

Sesongjustert. Venstre akse: mrd. 2015-kr, kvartal. Høyre akse: indeks, 2015=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

i 2018 og 2019 vil imidlertid dempe denne effekten. Samlet sett ser vi for oss en konsumvekst på rundt 2,5 prosent i år og neste år og om lag 3 prosent i 2019 og 2020.

Husholdningenes sparing, i form av finans- og realkapital, har økt betydelig etter finanskrisen. Regnet som andel av disponibel inntekt, økte sparingen fra et nivå på vel 3,5 prosent i 2008 til et nivå på vel 8 prosent i 2014. På grunn av de høye utbetalingene av aksjeutbytte økte spareraten videre til et nivå på rundt 10,5 prosent i 2015. Spareraten eksklusive aksjeutbytte økte på sin side med om lag 3,5 prosentpoeng fra 2008 til 2015. Gjennom 2016 falt derimot spareraten både med og uten aksjeutbytte til et årgjennomsnitt i fjor på henholdsvis rundt 7 og 3 prosent. Med våre anslag for inntekt, konsum og formue vil spareraten kunne falle videre ned mot 6 prosent som årgjennomsnitt i år før den tar seg langsomt opp utover i prognoseperioden og på årsbasis nå rundt 7 prosent igjen i 2020.

2.4. Boligprisfallet fortsetter ut 2018

Etter flere år med sterk vekst i boligprisene, drevet av lave renter og høy etterspørsel, har boligprisene vist en klar korreksjon gjennom inneværende år. SSBs boligprisindeks steg sesongjustert med 1,3 prosent i 1. kvartal og det er en klar avdemping sammenlignet med den gjennomsnittlige kvartalsveksten på 2,5 prosent i fjor. Boligprisene falt for første gang siden 4. kvartal 2013 med 0,5 prosent i 2. kvartal og videre med 1,0 prosent i 3. kvartal. Prisfallet er sterkest i Oslo. Dersom boligprisene sesongjustert holder seg på nivået fra 3. kvartal gjennom 4. kvartal vil veksten i 2017 som

Tabell 2.4. Disponible realinntekter i husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totalt	-6,4	6,2	3,5	3,2	2,3	4,2	4,5	3,9	2,9	5,5	-1,6	1,8	3,1	2,7	3,0
Ekskl. aksjeutbytte	4,5	5,0	2,8	3,4	1,9	4,2	4,4	3,8	2,4	2,4	0,5	2,2	3,1	2,8	3,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

årgjennomsnitt bli 4,7 prosent, mot 7,0 prosent i fjor. Den månedlige boligprisindeksen fra Eiendom Norge viser et sesongjustert boligprisfall på nær 2,5 prosent for perioden mars til september, mens den siste observasjonen i oktober viser en oppgang i boligprisene på 0,4 prosent.

I våre beregninger stimuleres boligprisene på lang sikt av en økning i husholdningenes disponible realinntekter og av lavere realrenter, og dempes av en økning i tilbudet av nye boliger. Samtidig tar vi hensyn til at husholdningenes låneopptak og boligprisene påvirker hverandre gjensidig ved at tiltak som reduserer låneopptak også demper boligprisveksten. Vi legger også til grunn at boligprisene på kort sikt påvirkes av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen og landets økonomi.

Vi ser for oss at veksten i disponibel realinntekt vil ta seg opp framover. Utlånsrentene, som falt litt gjennom fjoråret, har ligget stabilt på et lavt nivå så langt i år og vil trolig fortsette å gjøre det en god stund til framover. Bankene melder ifølge Norges Banks utlånsundersøkelse om en viss innstramming i kredittpraksis overfor husholdningene gjennom årets tre første kvartaler. Dette har imidlertid ikke slått ut i samlet innenlandsk kreditt til husholdningene, målt ved 12-månedersveksten i kredittindikatoren K2, som har ligget rundt 6,5 prosent i januar til september i år. Vi anslår at veksten i husholdningenes bruttogjeld blir knappe 6 prosent i 2017, om lag som i fjor, rundt 4 prosent i 2018 og 2019 og noe høyere i 2020.

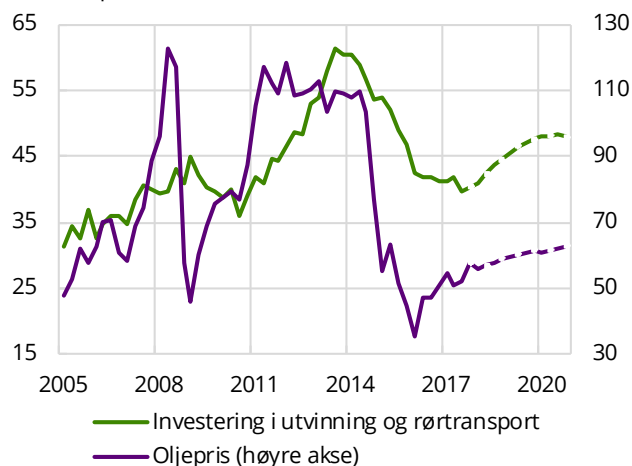
Forventningsindikatoren fra Kantar TNS og Finans Norge for 4. kvartal i år viser fortsatt optimisme blant husholdningene til egen og landets økonomi. Vi legger til grunn at forventningsindikatoren vil holde seg om lag uendret fra dagens nivå de nærmeste årene.

Selv om veksten i disponibel realinntekt vil ta seg opp og realrentene forblir lave, ser vi for oss at boligprisene vil fortsette å falle ut 2018. Boligprisene vil således falle sesongjustert med knappe 10 prosent fra toppen i 1. kvartal i år til bunnen i 1. kvartal 2019. Til sammenligning falt boligprisene like mye gjennom to kvartaler under finanskrisen i 2008. Deretter vil prisene øke noe gjennom 2019 og 2020. Med våre anslag vil boligprisene som årgjennomsnitt øke med 4,6 prosent i år, falle med om lag 5 prosent i 2018 og 1,5 prosent i 2019 og øke med om lag 3 prosent i 2020. Årsakene til dette prisfallet er først og fremst å finne i et rekordhøyt nivå på boliginvesteringene og tilbudet av boliger samt at boligprisene var kommet opp på et høyt nivå.

Ifølge KNR steg boliginvesteringene med 9 prosent i 2016 og over 10 prosent i årets tre første kvartaler sammenlignet med samme periode i fjor. De sesongjusterte igangsettingstallene målt i boligareal ligger nå på et historisk sett høyt nivå, men den underliggende trenden har vært avtagende i perioden mars til oktober.

Figur 2.8. Petroleumsinvesteringer og oljepris

Sesongjustert. Venstre akse: mrd. 2015-kr, kvartal. Høyre akse: USD per fat

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Sammen med fallende realboligpriser på brukte boliger ligger det nå an til at boliginvesteringene vil slutte å vokse i år og avta når vi kommer inn i neste år. Vi anslår en vekst i boliginvesteringene på vel 8 prosent som årgjennomsnitt i år, et fall på nær 4 prosent i 2018 og 5 prosent i 2019 og en vekst på rundt 1 prosent i 2020. Med dette fallet vil boliginvesteringene i 2020 være rundt 8 prosent lavere enn toppåret 2017 dersom våre anslag slår til, men de vil fortsatt ligge på et historisk sett høyt nivå.

2.5. Fallet i petroleumsinvesteringene snur til ny oppgang

Volumet av petroleumsinvesteringer har falt markert siden 3. kvartal 2013. Etter å ha flatet ut i de to første kvartalene i år, falt investeringene med 5,1 prosent i 3. kvartal, ifølge KNR. Dette tilsvarer et fall på 8,4 prosent i løpende priser. At nedgangen er mindre i volum skyldes at utbyggingskostnadene innen petroleumsnæringen fortsetter å gå ned. Ulike produktivitetsfremmende tiltak sammen med reduserte priser på investeringsprodukter bidrar til denne kostnadsnedgangen.

Etter flere år med nedgang i petroleumsnæringens investeringer, er det utsikter til oppgang i årene framover. Grunnen til at vi forventer en oppgang er en kombinasjon av lavere kostnader og at oljeprisen ventes å holde seg over 60 dollar per fat. Flere utbyggingsprosjekter som tidligere er blitt utsatt vil dermed kunne bli lønnsomme. Ifølge SSBs innsamlede investeringsplaner fra oljeselskapene er det levert inn planer for utbygging og drift (PUD) for flere store prosjekter. Noen av disse antas å starte opp allerede i 4. kvartal i år. Som årgjennomsnitt ventes derfor ikke nedgangen i investeringene å bli mer enn 3,4 prosent i 2017 målt i faste priser. Alle investeringsområdene innen næringen utvinning av olje og gass bidrar til nedgangen som anslås for 2017, mens anslaget for rørtransport går i motsatt retning og bidrar til å bremse nedgangen noe.

Store utbyggingsprosjekter med planlagt oppstart 4. kvartal 2017 eller 1. kvartal 2018, er blant annet Johan Castberg, Yme og Snorre Expansion. I tillegg planlegges det mange PUD-søknader neste år. De største av disse er Skarvfjell, Pil og Bue og Johan Sverdrup (fase 2). I tillegg er det utsikter til at det vil bli levert PUD for flere andre utbyggingsprosjekter i tiden fremover. Investeringsnivået på prosjektene vil være høyest i 2019 og 2020. Derfor anslår vi en årlig økning i petroleumsnæringens investeringer på om lag 7 prosent i 2018 og over 8 prosent i 2019.

Produksjonen av olje økte ganske klart i 2016, mens produksjonen av gass gikk litt ned. For 2017 anslår Oljedirektoratet at oljeproduksjonen vil være på det samme nivået som i 2016. Framover legger vi til grunn Oljedirektoratets prognoser, som viser et moderat fall i oljeproduksjonen fram til 2019, men en stabil gassproduksjon. Ferdigstilling av store prosjekter som Johan Sverdrup ventes å gi økt oljeproduksjon i 2020, og en relativt klar økning i den samlede petroleumproduksjonen dette året.

2.6. Oppgang i næringsinvesteringene i år

Gjennom 2016 økte næringsinvesteringene i Fastlands-Norge nokså klart etter å ha falt moderat gjennom de tre foregående årene. Denne utviklingen fortsatte inn i 1. kvartal i år, ifølge sesongjusterte tall fra KNR. Investeringene i fastlandsnæringene falt i 2. kvartal i år men tok seg mer enn opp igjen med en vekst på 8,2 prosent i 3. kvartal. I industrien falt investeringene med om lag 10 prosent både i 1. og 2. kvartal, og selv om industriinvesteringene økte med 12,0 prosent i 3. kvartal ligger det an til et klart fall på årsbasis.

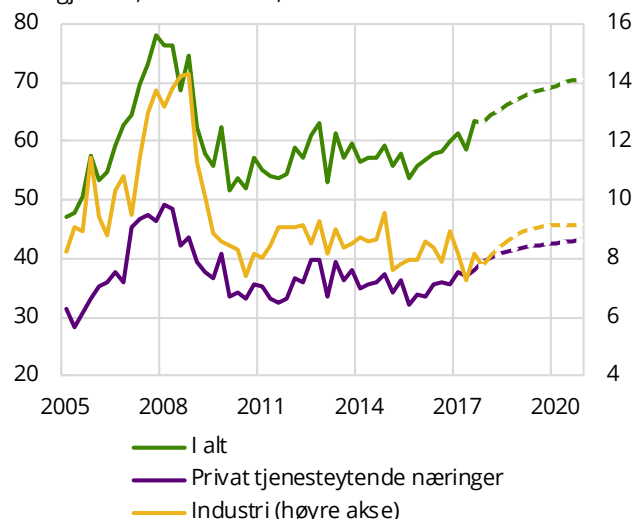
I SSBs investeringstelling fra november gir virksomhetene anslag på egne investeringer i 2017 og 2018. Anslaget for industriinvesteringene for 2017 er 3,5 prosent lavere enn anslaget for 2016, gitt i 4. kvartal i fjor. Siden anslaget gis i nominelle priser, tyder tellingen på en større investeringsnedgang i år. Anslagene for industriinvesteringene avgitt i november for 2018 er om lag 15 prosent høyere enn tilsvarende anslag for 2017 avgitt i november 2016, og selv om man justerer for forventet prisstigning tyder tallene på en kraftig økning i industriinvesteringene neste år.

Investeringsstillingen tyder også på en kraftig økning innen kraftforsyning, der investeringsanslaget er nesten 21 prosent over tilsvarende anslag i fjor. Oppgradering av kraftnettet, installering av smarte strømmålere (AMS) og utbygging av flere nye vindparker bidrar til veksten. Investeringsveksten ser ut til å fortsette neste år. Anslaget for neste år ligger om lag 19 prosent over anslagene for 2017 gitt på samme tidspunkt i fjor.

I våre prognoser anslår vi at investeringene i fastlandsnæringene vil vokse med 6,6 prosent i år. Det innebærer at investeringene, sesongjustert, er litt høyere i 4. kvartal i år enn de var i 3. kvartal. Mens

Figur 2.9. Investeringer i fastlandsnæring

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

industriinvesteringene anslås å falle med 8,0 prosent i år, ventes investeringene i private tjenesteytende næringer å vokse med 6,8 prosent i år.

I tråd med investeringstillingen anslår vi økte industriinvesteringer neste år. Våre anslag er likevel ikke så optimistiske som virksomhetenes egne anslag i investeringstillingen. Vi anslår at investeringene i industrien vokser med i underkant av 10 prosent neste år og fortsetter å vokse mye også i 2019. Investeringene innen private tjenesteytende næringer ventes å vokse også neste år, noe som understøttes av anslagene som gis i Norges Banks regionale nettverk. For fastlandsnæringene samlet anslår vi at investeringsveksten blir om lag 6 prosent neste år. Høy vekst kombinert med lave renter neste år bidrar til denne utviklingen. I 2019 og 2020 faller investeringsveksten, noe som kan tilskrives noe lavere vekst internasjonalt og økte renter i forhold til 2018.

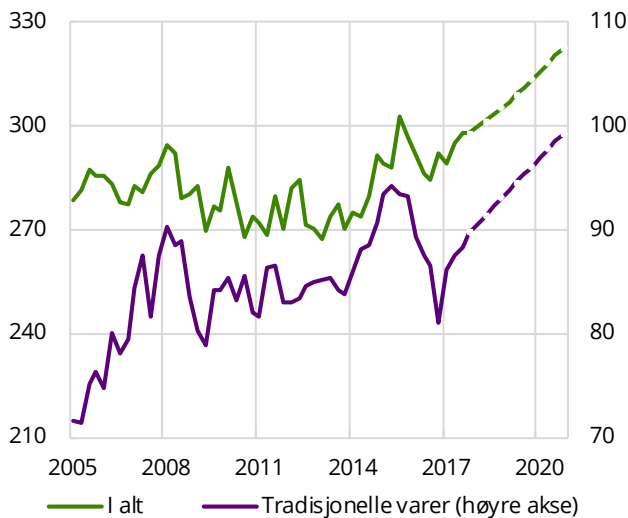
2.7. Driftsbalansen bedres

Eksportvolumet av tradisjonelle varer økte i 3. kvartal i år, ifølge KNR. Etter reduksjon gjennom andre halvår 2015 og hele 2016, har tradisjonell vareeksport vokst gjennom 2017 og hentet inn om lag halvparten av den forutgående nedgangen. Økt eksport av raffinerte oljeprodukter, kjemikalier og kjemiske og mineraliske produkter samt metaller har bidratt vesentlig til veksten i 2017. I 3. kvartal var det likevel en stor økning i eksporten av en annen stor varegruppe – verkstedprodukter – som besørget veksten i tradisjonell vareeksport. En langvarig nedgang i eksporten av verkstedprodukter i 2015 og 2016 stoppet opp i første halvdel av 2017 og snudde til oppgang i 3. kvartal i år.

I 2017 har eksporten av naturgass vist en sterkere utvikling i både volum og pris enn eksporten av råolje, og i 3. kvartal var verdien av gasseksporten 17 prosent høyere enn verdien av oljeeksporten. Etter en mindre reduksjon i samlet olje- og gasseksport i 1. kvartal har

Figur 2.10. Eksport

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

eksportvolumet økt med nesten 6 prosent de siste to kvartalene. Eksporten av tjenester har også vokst i samme periode, etter en nedgang i 1. kvartal i år. Både nedgangen og veksten har vært bredt basert, og mange tjenestegrupper er tilbake på eksportvolumene fra 4. kvartal 2016. Eksporten av tjenester relatert til oljevirk-somhet ligger på et betydelig høyere nivå i år enn i fjor.

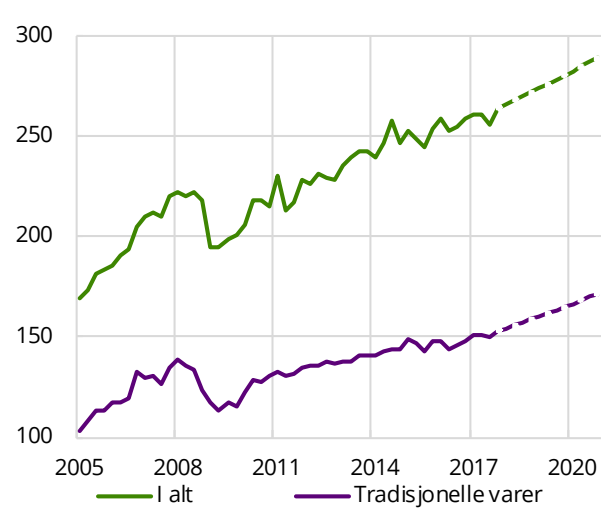
Etter åtte kvartaler med vekst falt eksportprisindeksen for tradisjonelle varer i 3. kvartal i år. Prisnedgangen var bredt basert. Både olje- og gassprisen falt i 2. og 3. kvartal, etter vekst i de fire foregående kvartalene. En prisnedgang på samlet tjenesteksport i både 2. og 3. kvartal, var også bredt basert.

Tradisjonell vareeksport ligger an til å øke i 2017 i forhold til nivået i 2016. Eksporten fra Fastlands-Norge ventes å ta seg opp de neste årene, med drahjelp fra svak krone og bedret konkurranseevne. Eksporten av varer og tjenester knyttet til internasjonal oljevirk-somhet vil nyte godt av økende oljepris og kostnads-effektiviseringer foretatt av oljebransjen. Olje- og gasseksporten vil først vokse av betydning i 2019/2020 når produksjonen begynner på det store feltet Johan Sverdrup.

Tradisjonell vareimport har økt i volum i 2017 i forhold til 2015 og 2016. I årets tre første kvartaler har volumet av tradisjonell vareimport holdt seg tilnærmet konstant på et nivå om lag 3 prosent over gjennomsnittet for årene før. I 3. kvartal var det en stor økning i importen av metaller og en litt større reduksjon i importen av verkstedprodukter. Ellers var det små endringer. Importen av sivile skip og båter har falt hvert kvartal i 2017, med til sammen over 60 prosent. Importen av tjenester har vokst med over 3 prosent de siste to kvartalene, godt hjulpet av vekst i informasjonstjenester og forretningsmessige tjenester (inkludert utleie av utenlands arbeidskraft). Nordmenns konsum i utlandet

Figur 2.11. Import

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

holder seg stabil. I inneværende år vil relativt høy innenlandsk etterspørsel gi markant vekst i tradisjonell vareimport. Neste år ventes lavere vekst i etterspørselen og importen.

Det store oljeprisfallet bidro mye til at overskuddet i handelen med utlandet ble kraftig redusert i 2015 og 2016. Men også svakere utvikling i nettoeksporten fra fastlandet i 2016 og i bytteforholdet i 2015 bidro til lavere overskudd. Selv om handelsoverskuddet ligger an til å øke i år, vil det fortsatt være relativt lite. Vi antar at ovennevnte årsaker vil reverseres noe og bidra til økende handelsoverskudd gjennom prognoseperioden. En svak utvikling i norsk (olje-)økonomi og kronekurs har sammen med økende avkastning fra et voksende oljefond bidratt til et markant økende overskudd på rente- og stønadsbalansen overfor utlandet de senere årene. Vi forventer ingen vesentlige endringer i dette overskuddet de nærmeste årene. Dermed kan rente- og stønadsbalansen gi et større positivt bidrag enn handelsbalansen til et voksende overskudd på driftsbalansen overfor utlandet i prognoseperioden. Regnet som andel av BNP ventes overskuddet å ligge mellom 6 og 7 prosent i prognoseperioden.

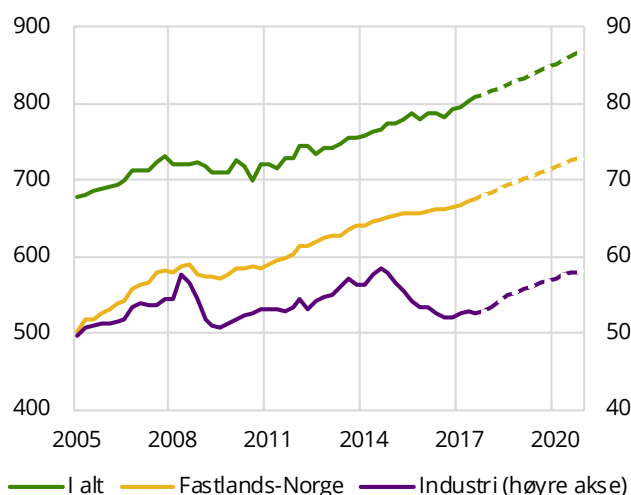
2.8. Fortsatt konjunkturoppgang

BNP Fastlands-Norge økte med 0,6 prosent i 3. kvartal, etter en om lag tilsvarende vekst i 1. og 2. kvartal. Veksten så langt i år innebærer en underliggende årsvekst på rundt 2,5 prosent, mot en antatt trendvekst på snau 2 prosent. Norsk økonomi er altså inne i en moderat konjunkturoppgang.

Oppgangen kommer etter en periode med konjunktur-nedgang som i stor grad skyldtes redusert etterspørsel fra petroleumsvirksomheten. Ringvirkningene fra dette etterspørselsfallet rammet store deler av norsk økonomi, selv om det gikk verst ut over industrien. Her falt bruttoproduktet med over 10 prosent fra 3. kvartal

Figur 2.12. Bruttonasjonalprodukt

Sesongjustert, mrd. 2015-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2014 til starten av 2017. Fra og med 4. kvartal i fjor har imidlertid også industrien vist tegn til bedring, og dette gjelder selv de industrinæringene som normalt har vært mest knyttet til petroleumsvirksomheten. Riktignok falt aktivitetsnivået noe tilbake igjen i 3. kvartal i år, drevet av nettopp de oljerelaterte næringene, men den underliggende tendensen synes likevel å være positiv.

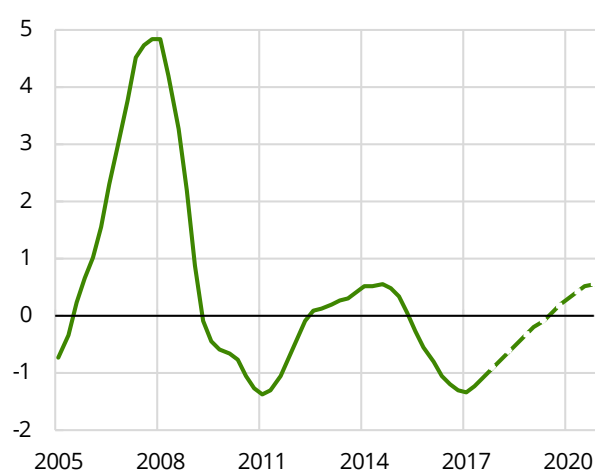
Bruttoproduktet for de andre vareproduserende næringene på fastlandet steg med hele 1,1 prosent fra 2. til 3. kvartal, etter sterk vekst også i de to første kvartalene i år. Det er fortsatt god vekst i bygge- og anleggsvirksomheten. Her steg bruttoproduktet med 0,9 prosent, noe som er omtrent på linje med gjennomsnittsveksten i første halvår. Næringen har i lengre tid vært en viktig drivkraft for norsk økonomi, og dermed bidratt til at nedgangskonjunkturen ikke ble dypere enn den faktisk ble. Oppgangen kan trolig tilskrives det lave rentenivået, samt store offentlig investeringsprosjekter. Utviklingen i de resterende vareproduserende næringene, som alle i stor grad styres av naturgitte forhold, var blandet i 3. kvartal. Kraftproduksjon økte med drøye 1 prosent, etter sterk vekst også i 2. kvartal, mens aktivitetsnivået falt i jordbruk og skogbruk. Bruttoproduktet for fisk, fangst og akvakultur steg med hele 4,8 prosent, etter en nesten tilsvarende stor nedgang i kvartalet før.

Bruttoproduktet i tjenesteytende næringer utenom offentlig forvaltning økte med 0,8 prosent i 3. kvartal, etter en vekst på 0,6 prosent i 2. kvartal. Veksten i tjenestenæringene har så langt i år vært nokså bredt basert. Spesielt har veksten vært sterk innen forretningsmessig tjenesteyting, men også innen hotell- og restaurantvirksomhet. Veksten i sistnevnte næring må trolig sees i lys av den svake kronekursen som ikke bare bidrar til at utenlandske turister kommer til Norge, men også til at nordmenn i større grad ferierer hjemme.

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.13. BNP Fastlands-Norge

Avvik fra beregnet trend-BNP i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Bruttoproduktet i offentlig forvaltning steg med kun 0,2 prosent i 3. kvartal. Dette er klart lavere enn veksten i fjor og i første halvdel av inneværende år, og også under det vi anslår som trendvekst for norsk økonomi samlet.

Framover venter vi at aktivitetsveksten i økonomien tar seg ytterligere noe opp. De negative etterspørselsimpulsene fra petroleumsvirksomheten er i ferd med å avta, og sektoren vil trolig gi moderate positive vekstimpulser allerede neste år. Industrien, som har opplevd noe vekst så langt i år, vil dra klar fordel av dette omslaget. I tillegg vil industrien trolig fortsatt dra nytte av den betydelige konkurranseevneforbedringen vi har hatt de siste årene, gjennom en svekket krone og lav lønnsvekst. Samlet sett anslår vi derfor også aktivitetsvekst for industrien ut prognoseperioden.

Bygge- og anleggsnæringen har vært i sterk vekst de siste årene, og våre beregninger indikerer at veksten vil holde seg høy ut året og noe inn i neste år. Deretter vil veksttakten avta, i hovedsak som følge av at boligbyggingen faller, men også fordi veksten i offentlige anleggsinvesteringer er ventet å bli lavere. Økte investeringer i fastlandsnæringene trekker i motsatt retning, og kan dekke opp for noe av den reduserte etterspørselen.

Vi anslår videre at oppgangen i tjenestenæringene vil fortsette i tiden framover, i tråd med at oppgangen i økonomien forøvrig får bedre fotfeste. Veksten i offentlig forvaltning er ventet å holde seg nokså stabil og litt under trendvekst for norsk økonomi. Samlet sett gir våre beregninger en vekst i BNP Fastlands-Norge på 1,9 prosent i år, og noe over dette i de tre påfølgende årene. Vi har beregnet trendveksten for norsk økonomi til knappe 2 prosent, og anslagene våre impliserer derfor at den forsiktige konjunkturoppgangen vi nå er inne i vil vedvare ut prognoseperioden.

2.9. Noe strammere arbeidsmarked

Etter en beskjeden sysselsetningsvekst på under 0,5 prosent i 2015 og 2016, vokste sysselsettingen med 1,2 prosent som årsrate i alle de tre første kvartalene i år. Arbeidsledigheten, som gjennomsnitt for august til oktober, har falt til 4,0 prosent fra en topp på 4,9 prosent sommeren 2016. Både en bredere sysselsetningsvekst på tvers av næringer, og en arbeidsledighetsnedgang på tvers av fylker i 3. kvartal tyder på et strammere arbeidsmarked framover.

Etter flere kvartaler med nedgang, økte sysselsettingen i utvinning av råolje og naturgass inkludert tjenester både i 2. og 3. kvartal i år. Oppgangen har riktignok vært moderat med henholdsvis 0,3 og 0,5 prosent. Sysselsettingen i utvinning av råolje og naturgass fortsatte å bidra negativt og falt med 0,2 prosent i 3. kvartal i år. Men dette er en mer dempet nedgang i sysselsettingen enn det vi har observert i flere kvartaler på rad. Tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass – som tidligere har vist større sysselsetningsnedgang – hadde en positiv sysselsetningsvekst på over én prosent både i 2. og 3. kvartal 2017.

I industrien vokste sysselsettingen med 0,5 prosent i 3. kvartal i år og veksten var bredt basert. Dette er det første kvartalet med sysselsetningsvekst i industrien siden nedgangen begynte i 2. kvartal 2014. Allerede tidligere i år viste sysselsetningsnedgangen i industrien tegn til å ha avtatt noe på grunn av høyere etterspørsel etter arbeidskraft i de deler av industrinæringen som er mindre knyttet til petroleumsvirksomheten.

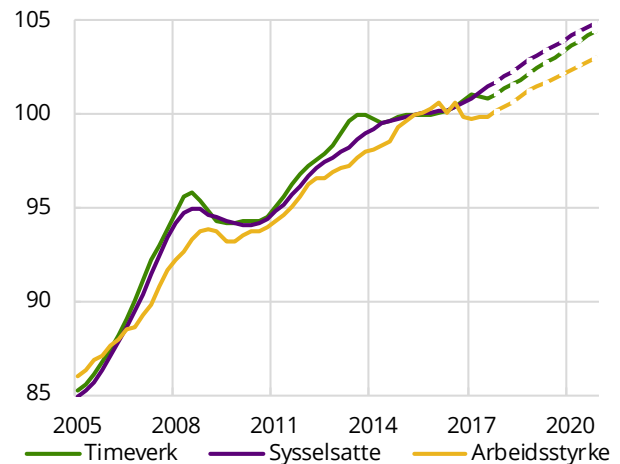
Det positive bidraget fra overnattings- og serveringsvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, og forretningsmessig tjenesteyting til samlet sysselsetting fortsatte i 3. kvartal 2017. Sysselsetningsveksten i forretningsmessig tjenesteyting har vært positiv i seks kvartaler på rad og i 3. kvartal i år var den spesielt høy med 2,7 prosent. Dette reflekterer imidlertid høyere midlertidig sysselsetting i bemanningsbyråene, noe som kan indikere en usikker, men også vedvarende økende etterspørsel etter arbeidskraft i resten av økonomien.

Også utviklingen i ledige stillinger indikerer økt vekst i etterspørselen etter arbeidskraft. Ifølge SSB, økte antall ledige stillinger med 8,4 prosent fra 3. kvartal 2016 til 3. kvartal 2017, etter positiv vekst også gjennom andre halvår 2016. Vi må tilbake til oppgangskonjunktoren for ti år siden for å finne en like vedvarende økning i ledige stillinger.

Arbeidsledigheten målt med AKU har holdt seg nokså stabil gjennom første halvår av 2017 og har deretter falt. Arbeidsledigheten i februar (gjennomsnittet for månedene januar - mars) var 4,3 prosent. Etter en midlertidig økning til 4,5 prosent i mars og april gikk arbeidsledigheten tilbake til 4,3 prosent i mai og juni. I september (gjennomsnittet for månedene august-oktober) var arbeidsledigheten på 4,0 prosent.

Figur 2.14. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk

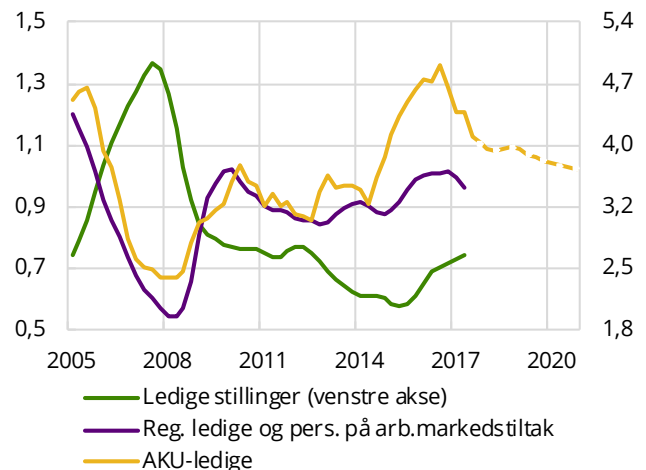
Sesongjusterte og glattede indekser, 2015=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 2.15. Arbeidsledige personer og ledige stillinger

Prosent av arbeidsstyrken, sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå

Nedgangen vi har sett tidligere i år henger nøye sammen med at arbeidsstyrken er redusert. I september gikk derimot arbeidsledigheten ned samtidig som arbeidsstyrken økte.

Ifølge NAV gikk antall helt ledige og summen av helt ledige og personer på tiltak sesongjustert ned gjennom perioden januar til oktober i år. I oktober 2017 var det om lag 1900 færre registrerte helt ledige og personer på tiltak enn i september 2017 og 12000 færre enn i desember 2016. Fylkesfordelte tall viser at nedgangen i antall helt ledige gjennom 2017 gjelder for nesten alle fylkene. Siden april i år har det også vært en nedgang i antallet langtidsledige, det vil si personer som har vært helt ledige i over et halvt år. Begge deler innebærer at konjunkturoppgangen er bredt basert.

Vi anslår at sysselsettingen tar seg opp i 2017 og fortsetter å øke videre framover. Ifølge våre beregninger

vil sysselsettingen i privat tjenesteproduksjon øke som andel av samlet sysselsetting i prognoseperioden. Andelene av sysselsatte som jobber i offentlig sektor og varehandel vil derimot falle. Sysselsettingsveksten i bygg og anlegg vil avta slik at andelen av sysselsatte som jobber i næringen faller noe mot 2020. Bedringen i konjunktursituasjonen vil imidlertid også bidra til at arbeidsstyrken øker. Ifølge våre beregninger blir arbeidsledigheten på årsbasis 4,2 prosent i år og den faller til rundt 3,7 prosent mot slutten av prognoseperioden.

2.10. Lønnsveksten tar seg opp

Siden 2014 har den nominelle årslønnsveksten vært lav. Fjorårets årslønnsvekst på 1,7 prosent var spesielt lav og sysselsettingsnedgangen i petroleumsrelaterte næringer bidro til å trekke ned gjennomsnittlig lønnsvekst. Vi legger til grunn at sammensetningseffektene vil bli mindre framover og lønnsveksten høyere, men fortsatt moderat, både i år og neste år. I tråd med at konjunkturoppgangen får bedre fotfeste ventes lønnsveksten å ta seg opp mot 4 prosent i 2020.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn kan dekomponeres i tre deler: Overhenget angir forskjellen mellom årslønnsnivået på slutten av fjoråret og fjorårets gjennomsnittlige årslønnsnivå, tariffmessig lønnsøkning inkluderer lønnsøkning fra sentrale forhandlinger, og lønnsglidning er summen av alle andre faktorer som påvirker årslønnen.

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) har beregnet overhenget inn i 2017 for flere forhandlingsområder. Gjennomsnittlig overheng er 1,1 prosentpoeng med noe variasjon mellom områdene. Overhenget i Virke-bedrifter i varehandelen er 0,9 prosentpoeng. I stat og kommune er overhenget henholdsvis 1,5 og 0,9 prosentpoeng. Overhenget inn i 2017 er noe lavere enn tidligere år med mellomoppgjør og det skyldes hovedsakelig fjorårets lave lønnsvekst.

NHO anslår, i forståelse med LO, en lønnsvekst i industrien på 2,4 prosent i årets lønnsoppgjør. Rammen er basert på 1,1 prosentpoeng i overheng, 0,3 prosentpoeng i tariff tillegg og 1,0 prosentpoeng i lønnsglidning. Den moderate lønnsveksten må sees i sammenheng med den relativt høye arbeidsledigheten og at lønnsomheten i en del petroleumsrelaterte virksomheter har vært svak.

Lønnsindeksen for avtalt lønn viser også en moderat utvikling i årets tre første kvartaler for de fleste næringer. Vi legger til grunn at lønnsoppgjørene utenfor industrien i stor grad følger den moderate lønnsutviklingen i industrien, slik at årslønnsveksten i år blir 2,4 prosent.

Etter hvert som konjunktursituasjonen bedres og arbeidsledigheten blir lavere forventes det at lønnsveksten tiltar. Konjunktursituasjonen internasjonalt bedres imidlertid også, slik at arbeidsinnvandringen fra østeuropeiske EU-land går ned i prognoseperioden. På den andre siden vil høyere sysselsetting også innebære

at flere lavlønnte arbeidssøkere blir sysselsatt framover. At høyt utdannede arbeidere som tidligere har jobbet i petroleumsnæringen etter en periode som ledige får jobber i andre næringer trekker derimot i motsatt retning. I takt med konjunkturoppgangen ventes arbeidsmarkedet å bli strammere og reallønnsveksten tar seg opp mot 2 prosent i slutten av prognoseperioden.

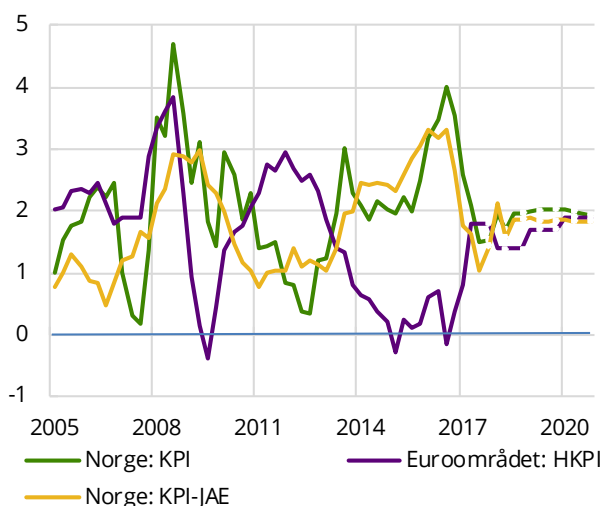
2.11. Utsikter til fortsatt lav prisvekst

Kronesvekkelsen fra tidlig i 2013 og frem til januar 2016 førte til svært høy inflasjon utover i 2016. Dette var en følge av at prisene på importerte varer og tjenester gradvis ble tilpasset den svakere kronkursen. Krona styrket seg gjennom 2016 og inn i 2017, noe som førte til lavere importert prisvekst fra sommeren 2016. Dette har, sammen med de siste årenes moderate lønnsvekst, vært viktige faktorer når prisstigningstakten har blitt stadig lavere. I juli 2016 var 12-månedersveksten i konsumprisindeksen (KPI) 4,4 prosent, mens den i oktober måned var kommet ned i 1,2 prosent. Dette var den laveste 12-månedersveksten i KPI siden februar 2013. 12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i oktober 1,1 prosent, opp fra 0,9 prosent i august. 12-månedersveksten i KPI-JAE var til sammenlikning 3,7 prosent i juli 2016. KPI-veksten i oktober var preget av en sterk økning i flyprisene som følge av stor etterspørsel etter flyreiser i høstferien. Flyprisene vil trolig korrigere ned igjen i november og isolert sett redusere den underliggende prisveksten. På den annen side vil den siste tidens svekkelse av kronkursen kunne bidra til en økning i den underliggende prisstigningstakten i de nærmeste månedene. For 2017 som helhet ligger det an til at KPI-JAE vil stige med 1,5 prosent, mens veksten i KPI anslås til 1,8 prosent.

En dekomponering av delindeksene i KPI-JAE etter leverende sektor viser at det er varekonsumet, både for norske varer og importerte varer, som trekker inflasjonstakten ned. 12-månedersveksten for disse konsumgruppene falt med henholdsvis 0,9 prosent og 0,3 prosent i oktober. Prisene på tjenestekonsumet økte med 2,3 prosent og var årsaken til at 12-månedersveksten i KPI-JAE hadde positivt fortegn. Ifølge KPI har prisene på matvarer og alkoholholdige drikkevarer falt siden i sommer. Store varegrupper som klær og skotøy, samt møbler og husholdningsartikler har hovedsakelig hatt negativ prisvekst siden juli målt mot fjoråret. Kamp om markedsandeler med priser som virkemiddel trekkes frem som en årsak til svak prisvekst i varekonsumet. En annen årsak er trolig konkurransen fra netthandel og begrenset mulighet for bedriftene til å øke prisene uten at det fører til omsetningssvikt. Ifølge varehandelsstatistikk fra SSB omsatte netthandelsbutikkene i Norge for 9,5 milliarder kroner det første halvåret i 2017. Det var en vekst på 14 prosent fra samme periode i 2016. Dette indikerer at konkurransen fra netthandelsbutikkene tiltar for de fysiske butikkene. Med våre anslag for utviklingen i lønnsveksten og importprisene tilsier konkurransesituasjonen at prisveksten på varer vil bli moderat de kommende årene.

Figur 2.16. Konsumprisindekser

Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå

En viktig bidragsyter til å forklare veksten i delindeksen for tjenester i KPI-JAE er prisutviklingen for husleie, hvor 12-månedersveksten siden november 2016 ikke har avveket mye fra 2,0 prosent. Prisstigningstakten for husleie har de siste tre måneder vært 1,9 prosent målt mot fjoråret. Betalt og beregnet husleie har samlet sett et vektgrunnlag på vel 20 prosent i KPI-JAE og har dermed stor betydning for prisveksten. Betalt husleie beregnes ved markedsleier som innhentes hver måned fra et utvalg av leieboliger i husleieundersøkelsen. Prisen på husleie for selveiere i egen bolig avledes fra husleier for tilsvarende bolig i leiemarkedet. Eksisterende leiekontrakter reguleres i stor grad med utviklingen i KPI, mens man ved inngåelse av nye leiekontrakter har større rom til å regulere leien i utleieboliger. Med årets fall i KPI-veksten og utsikter til lave renter og moderat generell prisvekst i årene framover, antar vi at prisveksten på husleie blir om lag som på dagens nivå i de kommende årene.

Prisene på tjenestegruppene feriereiser og pakketurer samt overnattingstjenester har økt med henholdsvis 5,4 og 5,9 prosent i årets ti første måneder sammenlignet med samme periode i fjor. Prisstigningen på feriereisene må i stor grad tilskrives svekkelsen i valutakursen. Det samme gjelder trolig for gruppen overnattingstjenester hvor prisutviklingen i mange år har vært svak. Svakere kronkurs gjør det mer attraktivt både for turister og nordmenn og legge ferien til Norge, noe som kan forklare økningen i belegget og de økte prisene.

Elektrisitetsprisene inkludert nettleie har inntil oktober vært klart høyere gjennom 2017 enn for samme måned året før. Ifølge tall fra Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) er fyllingsgraden denne høsten betydelig høyere enn i fjoråret. Den gunstige ressursituasjonen var en medvirkende årsak til at spotprisen på elektrisitet gikk ned fra september til oktober. 12-månedersveksten for elektrisitetsprisene inkludert nettleie i KPI var i oktober falt til 1,1 prosent. Spotprisene har

så langt i november i gjennomsnitt vært langt lavere enn for samme måned i fjor, og vil isolert sett trekke 12-månedersveksten i KPI ytterligere ned fra oktober til november. Elektrisitetsprisene falt imidlertid mye fra november til desember 2016, slik at denne effekten på 12-månedersveksten trolig er midlertidig. Prisene på terminkontraktene i Nord Pool-området indikerer at strømprisene de kommende årene vil falle noe i forhold til årets realisererte spotpriser. Nettleien har gått klart opp i år og investeringsprosjekter i tilknytning til nettet peker i retning av høy vekst i nettleien også i årene fremover. Vi legger til grunn at den samlede kraftprisen til husholdningene vil stige med vel 8 prosent i år, og gå noe ned i 2018. Deretter forutsetter vi at kraftprisene øker om lag med den generelle prisveksten.

I budsjettforliket mellom de borgerlige partiene for neste års statsbudsjett økes engangsavgiften på kjøretøyer, mineraloljeavgiften, samt avgiften på sjokolade og alkoholfri drikke. Til sammen øker særavgiftene med 0,2 prosentpoeng av veksten i KPI for 2018. Vi har i våre beregninger forutsatt en videreføring av veksten i særavgifter tilsvarende 0,2 prosentpoeng av KPI for årene 2019 og 2020. For disse årene har vi lagt til grunn at det er særavgiftene på drivstoff som økes, mens øvrige avgiftssatser inflasjonsjusteres med den generelle prisveksten. Selv med våre antagelser om et fall i elektrisitetsprisene neste år, fører høyere oljepris og en økning i særavgiftene til at KPI-veksten blir litt høyere enn veksten i KPI-JAE også i 2018.

Tidsforsinkede priseffekter fra dagens svake kronkurs vil trolig trekke prisveksten på importerte varer opp en tid framover. Vi legger til grunn at kronesvekkelsen er midlertidig og forutsetter en noe styrket krone i årene fremover. Med moderat internasjonal prisstigning vil importert prisvekst bli lav og etter hvert bidra lite til den underliggende prisveksten. Lønnsveksten tar seg noe opp gjennom konjunkturoppgangen og bidrar isolert sett til økt prisstigning. I motsatt retning trekker en økning i produktivitetsveksten de første årene som er normalt tidlig i en konjunkturoppgang. Med våre antagelser om utviklingen i særavgiftene blir KPI-veksten gjennomgående noe høyere enn veksten i KPI-JAE. Veksten i KPI-JAE blir ifølge våre beregninger 1,8 prosent som årsgjennomsnitt de neste tre årene. KPI-veksten blir 1,9 prosent i 2018 og 2,0 prosent i 2019 og 2020. Prisveksten på nordmenns konsum i utlandet dempes utover i prognosebanen med de valutakursforutsetningene som legges til grunn, og medvirker til at konsumprisveksten målt med nasjonalregnskapets deflator blir lavere enn KPI-veksten.

Tabell 2.5. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2015 priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert								
	2015	2016	15.4	16.1	16.2	16.3	16.4	17.1	17.2	17.3	
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 353 723	1 374 069	341 510	342 514	342 293	343 885	346 096	348 533	351 095	353 202	
Konsum i husholdninger	1 281 171	1 300 126	323 148	324 642	323 524	325 255	327 428	329 692	332 761	334 598	
Varekonsum	592 469	591 644	148 947	149 023	147 778	147 440	148 477	149 014	150 979	151 584	
Tjenestekonsum	621 993	641 144	157 338	158 360	159 208	161 195	162 051	163 403	164 397	165 684	
Husholdningenes kjøp i utlandet	106 006	109 815	26 888	27 441	27 167	27 668	27 469	27 352	28 112	28 338	
Utlendingers kjøp i Norge	-39 297	-42 477	-10 025	-10 182	-10 629	-11 049	-10 570	-10 078	-10 727	-11 008	
Konsum i ideelle organisasjoner	72 552	73 943	18 362	17 872	18 770	18 631	18 668	18 841	18 334	18 604	
Konsum i offentlig forvaltning	729 267	744 881	181 822	184 901	186 204	186 767	187 040	188 012	189 438	190 353	
Konsum i statsforvaltningen	368 749	377 100	92 089	94 026	94 190	94 484	94 434	94 692	95 372	95 750	
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	325 138	333 554	81 151	83 066	83 278	83 648	83 596	83 922	84 628	84 967	
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	43 611	43 546	10 938	10 960	10 912	10 836	10 838	10 770	10 744	10 783	
Konsum i kommuneforvaltningen	360 518	367 781	89 733	90 874	92 015	92 283	92 606	93 319	94 067	94 603	
Bruttoinvestering i fast realkapital	741 413	739 701	183 694	181 263	182 569	187 279	187 636	188 780	191 676	192 277	
Utvinning og rørtransport	201 658	167 624	46 815	42 648	41 777	41 907	41 374	41 392	41 953	39 831	
Utenriks sjøfart	-867	-1 698	-451	275	-682	-490	-767	-1 374	-605	-545	
Fastlands-Norge	540 622	573 776	137 330	138 341	141 473	145 862	147 029	148 762	150 329	152 991	
Næringer	223 056	232 305	55 683	56 651	57 685	58 047	59 818	61 212	58 440	63 226	
Tjenester tilknyttet utvinning	4 785	2 010	748	891	387	234	498	1 059	896	1 733	
Andre tjenester	131 832	138 859	33 184	32 746	35 322	35 639	35 226	36 759	36 224	36 248	
Industri og bergverk	31 262	33 794	7 930	8 597	8 361	7 864	8 916	8 134	7 255	8 123	
Annen vareproduksjon	55 177	57 642	13 822	14 417	13 615	14 311	15 178	15 260	14 065	17 121	
Boliger (husholdninger)	165 708	180 689	42 882	42 756	44 393	45 629	46 900	48 063	48 945	49 958	
Offentlig forvaltning	151 858	160 783	38 765	38 934	39 395	42 185	40 310	39 488	42 944	39 807	
Bruttoinvestering i verdigjenstander	348	358	90	87	92	85	94	94	90	86	
Lagerendring og statistiske avvik	117 955	162 296	28 924	47 392	42 617	34 322	39 098	41 163	36 710	31 604	
Bruttoinvestering i alt	859 716	902 355	212 619	228 655	225 186	221 601	226 734	229 944	228 386	223 881	
Innenlandsk sluttanvendelse	2 942 706	3 021 305	735 950	756 070	753 683	752 253	759 870	766 488	768 920	767 436	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2 623 612	2 692 726	660 662	665 755	669 971	676 514	680 165	685 307	690 863	696 546	
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	881 125	905 663	220 586	223 834	225 599	228 953	227 351	227 499	232 382	230 160	
Eksport i alt	1 176 078	1 154 865	296 823	291 444	286 170	284 749	292 172	289 332	295 357	298 133	
Tradisjonelle varer	374 196	343 695	93 172	89 387	87 533	86 506	80 973	86 190	87 509	88 395	
Råolje og naturgass	445 209	464 491	112 487	116 845	114 805	113 861	118 170	117 396	122 007	124 122	
Skip, plattformer og fly	11 508	16 755	2 919	2 055	2 736	2 923	9 026	7 425	2 819	1 582	
Tjenester	345 165	329 923	88 245	83 158	81 096	81 459	84 003	78 321	83 022	84 034	
Samlet sluttanvendelse	4 118 784	4 176 169	1 032 774	1 047 514	1 039 853	1 037 003	1 052 043	1 055 821	1 064 277	1 065 568	
Import i alt	1 000 668	1 024 020	253 805	258 629	252 482	254 939	258 750	261 392	260 788	256 212	
Tradisjonelle varer	587 771	585 418	148 038	147 651	144 139	145 814	147 672	150 706	150 518	150 381	
Råolje og naturgass	10 908	9 793	2 867	3 002	2 250	2 564	1 971	2 635	3 403	2 760	
Skip, plattformer og fly	34 895	44 122	7 491	9 287	10 712	11 964	12 183	14 173	11 228	6 177	
Tjenester	367 094	384 688	95 409	98 689	95 380	94 597	96 924	93 877	95 639	96 894	
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3 118 116	3 152 149	778 969	788 885	787 371	782 064	793 293	794 429	803 490	809 357	
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 621 032	2 646 221	655 661	659 157	661 332	661 964	663 437	667 769	671 840	675 729	
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	497 084	505 928	123 308	129 729	126 039	120 100	129 856	126 660	131 649	133 627	
Fastlands-Norge (basisverdi)	2 278 422	2 295 067	569 012	572 331	573 364	574 150	575 244	578 773	582 080	585 243	
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 711 838	1 715 599	426 605	428 231	428 846	428 907	429 630	432 167	434 739	437 644	
Industri og bergverk	219 267	210 217	53 319	53 480	52 675	52 091	52 098	52 618	52 737	52 479	
Annen vareproduksjon	276 957	284 358	68 988	71 335	70 591	70 944	71 452	72 070	72 695	73 498	
Tjenester inkl. boligjenester	1 215 614	1 221 024	304 298	303 417	305 581	305 871	306 081	307 479	309 307	311 667	
Offentlig forvaltning	566 584	579 468	142 407	144 100	144 518	145 243	145 613	146 606	147 341	147 599	
Produktavgifter og -subsidier	342 610	351 154	86 649	86 826	87 968	87 814	88 193	88 996	89 760	90 486	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.6. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2015-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert							
	2015	2016	15.4	16.1	16.2	16.3	16.4	17.1	17.2	17.3
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,6	1,5	0,4	0,3	-0,1	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6
Konsum i husholdninger	2,3	1,5	0,4	0,5	-0,3	0,5	0,7	0,7	0,9	0,6
Varekonsum	1,2	-0,1	-0,2	0,1	-0,8	-0,2	0,7	0,4	1,3	0,4
Tjenestekonsum	3,9	3,1	0,8	0,6	0,5	1,2	0,5	0,8	0,6	0,8
Husholdningenes kjøp i utlandet	1,5	3,6	1,5	2,1	-1,0	1,8	-0,7	-0,4	2,8	0,8
Utlendingers kjøp i Norge	9,8	8,1	-0,1	1,6	4,4	3,9	-4,3	-4,7	6,4	2,6
Konsum i ideelle organisasjoner	9,0	1,9	0,6	-2,7	5,0	-0,7	0,2	0,9	-2,7	1,5
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,1	-0,7	1,7	0,7	0,3	0,1	0,5	0,8	0,5
Konsum i statsforvaltningen	3,1	2,3	-0,4	2,1	0,2	0,3	-0,1	0,3	0,7	0,4
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	3,1	2,6	-0,5	2,4	0,3	0,4	-0,1	0,4	0,8	0,4
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	3,5	-0,1	0,3	0,2	-0,4	-0,7	0,0	-0,6	-0,2	0,4
Konsum i kommuneforvaltningen	1,6	2,0	-1,0	1,3	1,3	0,3	0,3	0,8	0,8	0,6
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,0	-0,2	0,2	-1,3	0,7	2,6	0,2	0,6	1,5	0,3
Utvinning og rørtransport	-12,2	-16,9	-4,3	-8,9	-2,0	0,3	-1,3	0,0	1,4	-5,1
Utenriks sjøfart	-232,6	95,9	-16,5	-161,0	-348,0	-28,1	56,5	79,1	-55,9	-10,0
Fastlands-Norge	-0,2	6,1	1,7	0,7	2,3	3,1	0,8	1,2	1,1	1,8
Næringer	-2,8	4,1	3,5	1,7	1,8	0,6	3,1	2,3	-4,5	8,2
Tjenester tilknyttet utvinning	3,8	-58,0	-17,7	19,1	-56,6	-39,6	113,0	112,6	-15,4	93,4
Andre tjenester	-5,1	5,3	5,9	-1,3	7,9	0,9	-1,2	4,4	-1,5	0,1
Industri og bergverk	-11,9	8,1	0,0	8,4	-2,7	-5,9	13,4	-8,8	-10,8	12,0
Annen vareproduksjon	9,5	4,5	1,3	4,3	-5,6	5,1	6,1	0,5	-7,8	21,7
Boliger (husholdninger)	3,2	9,0	2,6	-0,3	3,8	2,8	2,8	2,5	1,8	2,1
Offentlig forvaltning	0,2	5,9	-1,6	0,4	1,2	7,1	-4,4	-2,0	8,8	-7,3
Bruttoinvestering i verdigjenstander	-14,1	2,8	7,1	-2,9	5,0	-7,7	10,6	0,4	-4,2	-4,9
Lagerendring og statistiske avvik	-0,3	37,6	22,6	63,8	-10,1	-19,5	13,9	5,3	-10,8	-13,9
Bruttoinvestering i alt	-3,4	5,0	2,7	7,5	-1,5	-1,6	2,3	1,4	-0,7	-2,0
Innenlandsk sluttanvendelse	0,7	2,7	0,8	2,7	-0,3	-0,2	1,0	0,9	0,3	-0,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2,0	2,6	0,4	0,8	0,6	1,0	0,5	0,8	0,8	0,8
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	2,0	2,8	-0,8	1,5	0,8	1,5	-0,7	0,1	2,1	-1,0
Eksport i alt	4,7	-1,8	-1,9	-1,8	-1,8	-0,5	2,6	-1,0	2,1	0,9
Tradisjonelle varer	6,9	-8,2	-0,4	-4,1	-2,1	-1,2	-6,4	6,4	1,5	1,0
Råolje og naturgass	2,1	4,3	-5,4	3,9	-1,7	-0,8	3,8	-0,7	3,9	1,7
Skip, plattformer og fly	0,0	45,6	-5,4	-29,6	33,1	6,8	208,8	-17,7	-62,0	-43,9
Tjenester	7,1	-4,4	1,3	-5,8	-2,5	0,4	3,1	-6,8	6,0	1,2
Samlet sluttanvendelse	1,9	1,4	0,0	1,4	-0,7	-0,3	1,5	0,4	0,8	0,1
Import i alt	1,6	2,3	3,9	1,9	-2,4	1,0	1,5	1,0	-0,2	-1,8
Tradisjonelle varer	3,2	-0,4	3,3	-0,3	-2,4	1,2	1,3	2,1	-0,1	-0,1
Råolje og naturgass	-0,1	-10,2	21,2	4,7	-25,1	14,0	-23,1	33,7	29,1	-18,9
Skip, plattformer og fly	-6,7	26,4	-11,9	24,0	15,4	11,7	1,8	16,3	-20,8	-45,0
Tjenester	0,1	4,8	5,7	3,4	-3,4	-0,8	2,5	-3,1	1,9	1,3
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,0	1,1	-1,2	1,3	-0,2	-0,7	1,4	0,1	1,1	0,7
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,4	1,0	-0,2	0,5	0,3	0,1	0,2	0,7	0,6	0,6
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	4,3	1,8	-6,2	5,2	-2,8	-4,7	8,1	-2,5	3,9	1,5
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,3	0,7	-0,3	0,6	0,2	0,1	0,2	0,6	0,6	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	0,9	0,2	-0,6	0,4	0,1	0,0	0,2	0,6	0,6	0,7
Industri og bergverk	-4,6	-4,1	-1,8	0,3	-1,5	-1,1	0,0	1,0	0,2	-0,5
Annen vareproduksjon	0,9	2,7	-2,1	3,4	-1,0	0,5	0,7	0,9	0,9	1,1
Tjenester inkl. boligjenester	2,0	0,4	0,0	-0,3	0,7	0,1	0,1	0,5	0,6	0,8
Offentlig forvaltning	2,3	2,3	0,4	1,2	0,3	0,5	0,3	0,7	0,5	0,2
Produktavgifter og -subsidier	2,3	2,5	0,8	0,2	1,3	-0,2	0,4	0,9	0,9	0,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2015=100

	Ujustert		Sesongjustert								
	2015	2016	15.4	16.1	16.2	16.3	16.4	17.1	17.2	17.3	
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	100,0	103,2	101,1	102,2	103,3	103,3	103,5	104,0	104,8	104,8	
Konsum i offentlig forvaltning	100,0	101,7	100,2	100,7	100,8	101,4	103,9	103,8	103,3	104,5	
Bruttoinvestering i fast kapital	100,0	101,5	101,6	100,9	101,8	101,4	101,6	101,4	102,7	102,2	
Fastlands-Norge	100,0	102,4	101,5	101,1	102,2	102,7	103,3	103,5	105,0	105,1	
Innenlandsk sluttanvendelse	100,0	102,3	100,8	101,4	102,5	101,7	103,3	103,6	104,2	103,1	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	100,0	102,6	100,9	101,6	102,4	102,6	103,6	103,8	104,4	104,8	
Eksport i alt	100,0	92,1	95,8	88,8	91,5	91,6	95,8	100,7	97,2	95,5	
Tradisjonelle varer	100,0	103,5	100,5	99,2	103,4	104,2	106,8	107,6	109,0	107,8	
Samlet sluttanvendelse	100,0	99,5	99,4	97,9	99,5	98,9	101,2	102,8	102,3	101,0	
Import i alt	100,0	101,3	101,6	101,8	102,2	100,3	101,6	102,1	104,5	102,1	
Tradisjonelle varer	100,0	101,4	101,3	101,2	101,8	101,2	101,6	102,9	105,3	104,7	
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,0	98,9	98,6	96,6	98,6	98,5	101,1	103,1	101,6	100,7	
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	100,0	102,7	100,3	101,2	102,3	102,5	104,0	103,9	104,0	104,0	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal

	Ujustert		Sesongjustert								
	2015	2016	15.4	16.1	16.2	16.3	16.4	17.1	17.2	17.3	
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,4	3,2	1,4	1,1	1,0	0,0	0,2	0,4	0,8	0,0	
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	1,7	0,0	0,6	0,1	0,6	2,5	0,0	-0,5	1,2	
Bruttoinvestering i fast kapital	3,0	1,5	2,7	-0,7	0,9	-0,4	0,2	-0,2	1,2	-0,5	
Fastlands-Norge	3,5	2,4	1,2	-0,4	1,1	0,4	0,6	0,2	1,4	0,1	
Innenlandsk sluttanvendelse	2,1	2,3	2,0	0,6	1,1	-0,8	1,6	0,3	0,6	-1,0	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,8	2,6	1,0	0,6	0,8	0,3	0,9	0,2	0,6	0,4	
Eksport i alt	-8,0	-7,9	-5,9	-7,3	3,1	0,1	4,6	5,0	-3,4	-1,8	
Tradisjonelle varer	2,0	3,5	0,4	-1,3	4,2	0,8	2,5	0,8	1,3	-1,1	
Samlet sluttanvendelse	-1,0	-0,5	-0,4	-1,5	1,6	-0,6	2,3	1,6	-0,5	-1,2	
Import i alt	5,1	1,3	1,5	0,2	0,4	-1,8	1,3	0,4	2,3	-2,3	
Tradisjonelle varer	4,7	1,4	1,1	-0,1	0,5	-0,5	0,4	1,2	2,4	-0,6	
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	-2,8	-1,1	-1,0	-2,1	2,1	-0,2	2,7	2,0	-1,5	-0,9	
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,8	2,7	0,3	0,9	1,1	0,3	1,4	-0,1	0,1	0,1	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.